

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 109:9

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder. — Het nadrukken van de inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Drs R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Drs D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Doekes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Amsterdam; Mr Dr J. Meulink, Enschede; Drs H. M. Mulder, Kampen; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Grootegast; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visé, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloeddijk 14, Kampen; voor medewerkers: rechtstreeks aan hen of aan de administratie.

Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V., Goes. Tel. 2424 — Postrekl. Nummer 406040 ten name van „DE REFORMATIE“, GOES.

Abonn.: f 4.50 per halfj., buitenl. f 11,— per jaar; losse nummers 20 cent, alles bij vooruitbetaling. Advertentiën: 20 cent per m.m.

INHOUD: Hoofdartikel: Onze vaders en de Luther-
sen, 2. — Kerkelijk leven: „Vroomheid vereist bij de theo-
logische studie“. — Theol. Hogeschool. — Een Herder —
een kudde, 3. — Prof. Ridderbos over pluriformiteit. — In-
terkerkelijkheid. — Corrigenda. — Indrukken van de Sy-

node: Gewisemal. — Op en om 't kerkplein: Te hoog van
de toren geblazen. — Pol. en Soc. leven: Vrouwenarbeid
onder het aspect van dwingende feiten en bevelende nor-
men. — Boekbespreking. — Perschouw. — Kerknieuws.

verschillende kerkgebouwen beschikte en niet minder
dan 7 predikanten had. Wat de godsdienst betreft
werd bij de overgave geconditioneerd, dat degenen,
die niet tot de roomse kerk wilden terugkeren, op
voorwaarde, dat zij zich rustig gedroegen, vier jaren
de gelegenheid kregen om te emigreren. Zeer velen
hebben daarvan gebruik gemaakt. De meesten van
hen trokken naar de Noordelijke Nederlanden. Voor
verschillende gemeenten betekende dit nieuwe aan-
winst; de lutherse gemeente van Rotterdam had er
zelfs haar ontstaan aan te danken. Ook uit Duitsland
was er aanwas, namelijk door de vestiging van am-
bachts- en kooplieden en huursoldaten. En sinds de
dortse synode van 1618 v. zochten vele remonstran-
ten bij de luthers (evenals ook bij de mennonieten)
kerkelijk onderdak.

Van het begin der gemeentelijke organisatie in de
60-er jaren weten we vrijwel niets, omdat de schrif-
telijke stukken, voorzover zij er geweest zijn, tijdens
de spaanse terreur zijn verloren gegaan. Slechts van
4 gemeenten is bekend, dat zij een georganiseerd ge-
meentelijk leven hadden vóór 1571. Omstreeks 1581
bedroeg dat aantal nog slechts 5, omstreeks de eeuw-
wisseling 13 en tegen het einde van deze periode 15.
Het totaal aantal zielen is dan te schatten op 5 á 6000.
Hieronder volgt een waarschijnlijkheidsstaatje in de
vermoedelijke volgorde van ontstaan.

In de hierna genoemde jaren bestonden de volgen-
de gemeenten:

Vóór 1571	In 1581	Omstreeks 1600	In 1620
Woerden	Woerden	Woerden	Woerden
Culemburg	Utrecht	Utrecht	Utrecht
Utrecht	Leiden	Leiden	Leiden
Leiden	Bodegraven	Bodegraven	Bodegraven
	Vianen	Vianen	Vianen
	Amsterdam	Amsterdam	Amsterdam
	Rotterdam	Rotterdam	Rotterdam
	Gouda	Gouda	Gouda
	Den Haag	Den Haag	Den Haag
	Dordrecht	Dordrecht	Dordrecht
	Middelburg	Middelburg	Middelburg
	Delft	Delft	Delft
	Haarlem	Haarlem	Haarlem
	Zwolle	Zwolle	Zwolle
	Kampen	Kampen	Kampen

De officiële naam, die zij zichzelf gaven, was:
Christelycke Gemeenten, de on-
veranderde Augsburgische Con-
fessie toegedaen.

De gereformeerden noemden hen: luthers en,
martinisten (naar Luther's naam Maarten)
en confessionisten (naar hun Confessie van
Augsburg, 1530). Ook komt veel voor de naam
ubiquitisten naar de leer der ubiquiteit (alom-
tegenwoordigheid) van Christus' lichaam sinds de op-
standing. — een naam, die hun wel in de oren moet
geklonken hebben als tegenwoordig bij velen het
woord „synodocraat“; toch komt die naam veel voor
in de acta der kerkelijke vergaderingen. Gangbaar
was ook de naam flaccianen, naar Flaccus
Illyricus (d.i. van Illyrie op de Balkan afkomstig).
Deze theoloog vertegenwoordigde de meer-strengere
richting in de lutherse kerk. Op sommige punten week
hij van de lutherse opvattingen af, speciaal inzake de
erfzonde: hij leerde, dat sinds de zondeval de ver-
dorvenheid de substantie, de wezenlijkheid van de
menselijke natuur was geworden. Ook in ons land
is daarover in het lutherse kamp strijd geweest. Over-
igens kenmerkten zich de flaccianen ten onzent door
hun zeer krachtig verzet tegen de afzwering van
Filips. Zij waren de zeloten onder de luthers. Toen
in ons land de lutherse richting vrijwel geabsorbeerd

Onze vaders en de Luther- sen -

in verband met de artt. 27-29 N. G. B. (II)

(Bijdrage tot kennis van de verhouding van de Gereformeerden tot de Luther-
sen in ons land van omstreeks 1571 tot 1620)

LUTHERANEN.

„De Christelycke Gemeenten de onver-
anderde Augsburgische Confessie toe-
gedaen“.

De periode, waarover ons onderzoek zich nu uit-
strekt, laten we beginnen omstreeks 1571.

In dat jaar werd de eerste gereformeerde synode
gehouden, namelijk te Embden, waar de grondslag is
gelegd voor de georganiseerde kerkelijke samenleving.
Voorbereidend werk is verricht door een convent, dat
drie jaar tevoren is gehouden in Wesel.

Het aantal luthers in ons land toen maar
gering. Wel wordt in overheidsstukken vaak van
luthers gesproken, maar dan hebben we dikwijls te
doen met een algemene titulatuur ter aanduiding
van „ketters“. Het lutheranisme heeft in ons land
eigenlijk nooit wortel geschoten. Een volksbeweging
als in Duitsland is het ten onzent nooit geweest.

Toen na lange tijd van ondergrondse actie in het
openbaar begon opgetreden te worden en zich in de
60-er jaren van de 16de eeuw op verschillende plaats-
sen georganiseerde gemeenten begonnen te openbaren,
bleek al spoedig de machtige invloed van het calvi-
nisme.

Voordien werkten er verschillende invloeden. Chro-
nologisch is eerst te noemen de invloed van een bijbel-
se richting, welke van nederlandse bodem was, name-
lijk die van de oude roomse fraterhuizen, van waaruit
door volkspredikers het evangelie onder de mensen
gebracht werd en op levensvroomheid werd aange-
drongen, waardoor ten onzent de bodem bereid werd
voor de reformatie. Dan komt al spoedig na Luther's
breuk de bijbel onder ons volk. Natuurlijk werden ook
Luther's geschriften gelezen. Maar ook die van Zwingli's
opvolger Bullinger, die van 't lutheranisme afleefde,
speciaal in de sacramentsbeschouwing; vooral is te
noemen het „Huysboek“, dat een veel gelezen volks-
boek was. We zouden van die vroegere tijd het best
kunnen spreken van een evangelische richting,
waarbij het aan dogmatische fundering ontbrak. Men
las de bijbel, ontrook zich aan de papistische dwalingen,
al bezochten velen om hun gevoelens te camou-
fleren de roomse diensten; maar de opbouw van een
georganiseerd kerkelijk leven ontbrak nog, — er is
tenminste niets van bekend, waarbij echter moet wor-
den opgemerkt, dat er in verband met de vervolging
vrijwel geen schriftelijke nalatenschap uit de evan-
gelische kringen van die tijd is bewaard gebleven.
Ook ontbrak veelszins de bezinning op tal van vra-
gen, waarvoor de nieuwe tijd de gelovigen plaatste.
Het behoeft dan ook niet te verwonderen, dat de we-

derdoperij, die tegen het midden van deze eeuw als
een vloedgolf kwam opzetten, velen meesleurde en de
reformatie dreigde te niet te doen, terwijl haar invloed
zich lange tijd nog deed gelden, eigenlijk tot de tegen-
woordige tijd toe; er is onmiskenbaar bij ons volk een
doperse onderstroming te onderkennen.

Met de 60-er jaren komt er kentering. Er vindt dan
een invasie plaats van predikers, die bij Calvin ter
schole zijn geweest. In 1559 was in Genève een academie
geopend, de vervulling van Calvin's hartewens,
waar niet minder dan 900 studenten, voornamelijk
uit Frankrijk, Engeland en Nederland zich hadden
laten inschrijven. In 1560 verscheen een hollands
vertaling van de eerste druk van Calvin's Institutie.
Daarbij is te noemen de invloed, die Calvin had bij
de Nederlanders uit adellijke kringen. En nu zien wij
dit verschijnsel, dat, hoewel in de wordende gemeenten
van het derde kwart der 16de eeuw de Lutherse rich-
ting allerminst ontbrak, zelfs hier en daar de Augs-
burgse Confessie der luthers, daterend uit 1530,
door de gemeenten was aangenomen, — nochtans de in-
vloed van Genève die van het lutherdom vrijwel over-
al wegvagde. En dit proces voltoldde zich in de ze-
ventiger jaren. De vurige prediking van enthousiaste
calvinisten met academische vorming betekende meer
dan de verspreiding van lutherse litteratuur en het
optreden van lekepredikers in conventikels.

Waar de luthers zich handhaafden voltrok zich
ult de aard der zaak de scheiding en ontstonden af-
zonderlijke lutherse gemeenten. Maar ook dan moe-
ten zij weer een gevoelig verlies lijden, als omstreeks
1579 gesproken wordt over de afzetting van Philips
van Spanje als souverain der Nederlanden en dit me-
dio 1581 een feit wordt. De strenge luthers ver-
zetten zich daartegen. Volgens hen behoort men de
van God gegeven overheid te blijven eerbiedigen en
te handhaven in haar wereldlijk bestuur, ook al zou
zij zich tegenover de evangelieverkondiging blijven
kanten. Dit heeft de luthers veel kwaad gedaan.
Al meer ging blijken, dat de calvinisten, die de ziel
van het verzet waren en niet slechts voor godsdienst-
vrijheid stredden, maar ook voor de politieke rechten
het pleit voerden en aan de lagere overheden 't recht
toekenden om ter bescherming van haar volk en z'n
godsdienst de kwadwillige vorst te ontzetten, het
best de nederlandse volksaard typeerden. In die tijd,
omstreeks 1580, hebben vele gematigde luthers zich
dan ook bij de gereformeerden gevoegd en kromp het
lutherdom verder in. Van nieuwe aanwas kan dan
echter weer gesproken worden sinds 1585. In dat
jaar viel Antwerpen in handen van Parma. Er bevond
zich toen een aanzienlijke lutherse gemeente, die over